

Harmony of form and content in Uzbek poetry of the independence period

Kuvonch MAMIRALIYEV¹

Tashkent State University of Uzbek Language and Literature

ARTICLE INFO

Article history:

Received March 2023

Received in revised form

10 April 2023

Accepted 25 April 2023

Available online

15 May 2023

Keywords:

poetry,
era,
environment,
form,
content,
dialectic,
image,
genre,
modification.

ABSTRACT

This article analyzes the formal and substantive research in Uzbek poetry of the period of Independence. Theoretical criteria such as the dialectic of content and form in Uzbek poetry of the independence period constitute the main purpose of the article because, in modern Uzbek poetry, we can see formal research in the example of many artists. Conclusions have been made that content and form cannot be separated from each other in Uzbek poetry during the period of independence. Social, psychological, and biographical analysis methods were used in writing this article.

2181-3701/© 2023 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol1-iss3-pp32-39>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Istiqlol davri O'zbek she'riyatida shakl va mazmun uyg'unligi

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

she'riyat,
davr,
muhit,
shakl,
mazmun,
dialektika,
obraz,
janr,
modifikatsiya.

Ushbu maqolada istiqlool davri o'zbek she'riyatidagi shakliy va mazmuniy izlanishlar tahlil qilingan. Istiqlol davri o'zbek she'riyatida mazmun va shakl dialektikasi kabi nazariy mezonlar maqolaning asosiy maqsadini tashkil qiladi. Chunki hozirgi o'zbek she'riyatida shakliy izlanishlarni ko'p ijodkorlar misolida ko'rishimiz mumkin. Istiqlol davri o'zbek she'riyatida mazmun va shakl bir-biridan ajratib bo'lmaydigan hodisa ekanligi haqida xulosalar qilingan. Ushbu maqolani yozishda ijtimoiy, psixologik, biografik tahlil metodlaridan foydalanilgan.

¹ Alisher Navoi Tashkent State University of Uzbek Language and Literature. E-mail: mamiraliyevquvonchbek@gmail.com

Гармония формы и содержания в узбекской поэзии периода независимости

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

поэзия,
эпоха,
среда,
форма,
содержание,
диалектика,
образ,
жанр,
модификация

В данной статье анализируются формальные и содержательные исследования узбекской поэзии периода независимости. Теоретические критерии, такие как диалектика содержания и формы в узбекской поэзии периода независимости, составляют основную цель статьи. Потому что в современной узбекской поэзии мы можем видеть формальные исследования на примере многих художников. Сделаны выводы о том, что содержание и форма не могут быть отделены друг от друга в узбекской поэзии периода независимости. При написании статьи использовались методы социального, психологического, биографического анализа.

KIRISH

Buyuk mutafakkir Aristotel “Hajm asarning mohiyatidan kelib chiqadi. Har doim yaxshiroq tushuniladigan narsa hajman (ya’ni shaklan) ham go’zalroq bo’ladi” [3], deya ta’kidlaydi. Badiiy adabiyotning necha yillar davomida bunday muhim qonuniyatini, ya’ni adabiyotda shakl va mazmun munosabatida mazmunning ahamiyati alohidaligini Alisher Navoiy ham quyidagicha bayon qiladi:

*Nazmda ham asl anga ma’ni durur,
Bo’lsun aning surati har ne durur.
Nazmki, ma’ni anga marg’ub emas,
Ahli maoniy qoshida xo’b emas.
Nazmki, ham surat erur xush anga,
Zimnida ma’ni dag’i dilkash anga [2].*

Janrni belgilashda mazmun birinchi qo’yilishi va shakl uning ikkilamchi xususiyati sifatida qolishi kerak. Chunki mumtoz lirik janrlarimizda ham bir shaklda turli mazmundagi she’rlar yozilgan.

TADQIQOTNING MAQSADLARI

Ushbu maqolamizda istiqlool davri o’zbek she’riyatidagi shakl va mazmun hodisasini nazariy jihatdan asoslab berish tadqiqotimizning maqsadiga kiradi. Masalan, g’azal janrida yozilgan she’rlar tasavvufiy va ishqiy mavzularda yozilgan va bu g’azalning lug’aviy ma’nosida ham aniq ko’rinadi. G’azal Navoiydan oldin ham, keyin ham ishqiy va tasavvufiy mazmunda yozilgan. XIX asrga kelib g’azalning mavzu ko’lami kengaydi, endi u ishqiy va tasavvufiy ma’nolarni emas, aksincha, ijtimoiy mavzularni olib chiqa boshladi. Mumiqimiy, Furqat, Zavqiy, Avaz O’tar, Komil Xorazmiy, Ibrat, So’fizoda kabi ijodkorlarning g’azallarini misol qilishimiz mumkin. Ushbu ijodkorlarning g’azal janrida yozilgan she’rlarining aksariyatida, ma’no o’zgara borgan. Ularning ko’pi ilm-fan, maktab, maorif, millat ahvoli kabi mavzularda yozildi.

*Ilm o'qigani bilan har kim musulmon bo'ldumu?
Mouman aylab farishta g'ayri shayton bo'ldumu? [8]*

(Muqimiy)

*Vatanning ishtiyoqin tortaram g'urbat g'ami birlan,
Turub erdim qutulmay g'ussau ranju inolardin [7].*

(Furqat)

*Topar erkan qachon, yo rab, hayoti jovidon millat?
Topib ilm-u hunar birla maorifdin nishon millat?
Vatanparvar fidoiy firqalar to bo'lmayin paydo,
Na mumkin topmog'i o'lgan tanig'a toza jon millat? [4]*

(Avaz O'tar)

*Yashnatib dil g'unchasin, fasli bahor aylar gazet,
Suv berib ko'ngul bog'ini, sabzavor aylar gazet [6].*

(So'fizoda)

Yuqorida keltirilgan she'r namunalaridan ko'rinib turibdiki, XIX asrdayoq she'riyat ijtimoiy mavzularga o'ta boshladi va bu hodisa, ayniqsa, Vatan obrazi, millat taqdiri kabi mavzular jadid adabiyotida alohida ahamiyat kasb etdi. Ijtimoiy mavzu g'azal janri tabiatini o'zgartirib yubordi. Yana bir misol, tadqiqotchi Sh.Rahmonova XX asr aruz ilmiga bag'ishlangan o'z tadqiqotida XX asrning ikkinchi yarmida tarkibbandlar an'anaviy marsiya tarzida emas, ishqiy mavzularda ham yaratilganligini asoslagan [9], Bundan ko'rinadiki, mavzular janr va shakl tanlamagan, ya'ni janr qat'iy turg'un hodisa emas, u o'zgarib turishini ko'rsatadi. Bu holat esa janrlar modifikatsiyasini yuzaga keltirgan.

TAHLIL

Umuman olganda, badiiy asar janrini belgilashda mazmun ustuvor hodisami yoki shakl degan savollar o'zbek adabiyotida ko'plab berilgan. Bu borada adabiyotshunoslikda bahslar, tortishuvlar ko'p bo'lgan va bo'lib kelmoqda. Mazkur masalaga adabiyotshunos olim Bahodir Sarimsoqov ham o'z munosabatini bildirib o'tgan. Olimning fikricha, mazmun va shakl doimo bir-birini taqozo etadi. Har bir mazmun yoki g'oya, o'zining shakliga ega bo'ladi. Atrofimizdagi – borliqdagi barcha narsalar, voqea-hodisalar mazmun va shakl uyg'unligida namoyon bo'ladi. Chunonchi, ma'lum fikr, g'oya, narsa va voqea faqat shakl orqaligina ayonlashadi va yashaydi. Chunki mazmunsiz shakl bo'lmaganidek, shaklsiz mazmun ham bo'lmaydi. Shuning uchun ham mazmun va shakl birligini, ularning uyg'unligini badiiylikning asosiy mezonlaridan biri sifatida sanaydi, adabiyotshunos olim Bahodir Sarimsoqov. Bundan tashqari, olim mazmun va shakl birligi, uyg'unligi dialektikasini to'g'ri anglash lozimni ham uqtirib o'tadi. Mantiqan olib qaralsa, borliqdagi barcha narsa va hodisalar ma'lum bir shaklda namoyon bo'ladi. Demak, shakl mazmunni, mazmun esa shaklni taqozo etib, ularning garmoniyasini ko'rsatadi. "Badiiy adabiyotda mazmun va shakl muammosi hadida gap ketganda, shaklning ikki xil ma'noda tushunilishini unutmaslik kerak. Birinchisi – shakl mazmunning ifodasi ekanligi, ikkinchisi – shakl mazmunga nisbatan befarq tashqi ifoda emasligi" [5]. Demak, avval ta'kidlaganimizdek, ular bir-birlarini aniqlab to'ldirib boradi: mazmundan shaklga, shakldan esa mazmunga qarab borilaveradi. Ba'zi hollarda mazmun va shaklga boshqa-boshqa hodisa sifatida qarashib, mazmun ahamiyatli narsa, shakl esa muhim narsa sifatida belgilashadi. Aslida esa ularning ikkalasi ham birdek ahamiyatlidir. Badiiy adabiyotda shakl va mazmun birligi, ularning bir-birga o'tish dialektikasi doimo

ahamiyatli hodisa sifatida qaralgan. Chunki ijodkor aytmoqchi bo'lgan g'oyasini, fikrini to'liq ifodalab bera oladigan shakl bag'riga singdira olishi lozim. Bunda mazmun va shakl mutanosibligi ham muhim ahamiyatga ega. Badiiylikning yetakchi mezonlaridan biri bo'lgan mazmun va shakl birligi to'liq namoyon bo'lishi uchun ijodkorning g'oyasi, mahorati, uslubi ham ular bilan uyg'unlik kasb etishi kerak. Binobarin, badiiy asrdagi har bir detal, obraz o'z vazifasini faqat talab etilgan shakl orqaligina namoyon etadi. Badiiy asardagi mazmun to'g'ri tanlangan shaklga mos tushgandagina ular o'rtasidagi dialektik aloqa yuzaga keladi. Umuman olganda, badiiy adabiyot uchun, umuman, san'at uchun asar g'oyasini, ya'ni mazmunni ko'rsatish uchun o'sha asar mazmunini ochib beradigan shaklning to'g'ri tanlanishidir. Shuningdek, har qanday mazmun shaklda voqe bo'ladi. Qachonki, mazmun va to'g'ri tanlangan shakl mavjud bo'lsa, ular o'rtasida uyg'unlik, dialektik aloqa paydo bo'ladi. "Badiiy asardagi mazmun va shakl haqida bahs yuritganda mana bu mazmun, mana bu shakl, deya aniq ajratib bo'lmaydi. Chunki har qanday mazmun faqat shakl orqali o'zining namoyon etganidek, har qanday shakl faqat mazmunlashgandagina mavjud bo'la oladi", – deya ta'kidlaydi adabiyotshunos Bahodir Sarimsoqov. Yuqoridagi fikrlarga qo'shimcha qilgan holatda, badiiy asar mazmuniga qanday unsurlar tegishli hamda badiiy asar shakli qanday unsurlardan iborat ekanligiga e'tibor qaratsak. Fikrimizcha, badiiy asarning g'oyasi, mavzui, voqea-hodisalarning mohiyati mazmunga tegishli bo'lsa, asar janri, syujeti, kompozitsiyasi va boshqa elementlar shaklga xos belgilardir. Demak, biror bir mavzu yoki g'oya ma'lum shakldagina ahamiyat kasb eta oladi. Masalan, ma'lum mavzu yoki lirik kechinma g'azal, qit'a, ruboiy shaklida, ma'lum epik kechinma hikoya, qissa, roman shaklida ifodalanadi. Janrlar muayyan mavzuni faqatgina o'z imkoniyatlari doirasida tasvirlay oladi. Chunonchi, aniq bir mavzudagi lirik kechinma bir paytning o'zida ham g'azal, ham qit'a shaklida ifodalanganda, ulardan chiqadigan xulosa, estetik tasavvur, ma'noning tor yoki keng tarzda berilganlik darajasi farqlanadi. Demak, har bir janr (poetik shakllar) ko'tarilgan mavzu yoki g'oyani o'z imkoniyatidan kelib chiqib ifodalay oladi, shuningdek, shaklning mana shu talablari orqaligina mazmun qamrab olinadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Mazmun juda faol va domiy o'zgarib turuvchi kategoriya bo'lsa, shakl esa unga qaraganda ancha barqarordir. Ammo, davrlar o'tishi bilan ma'lum bir janrlar eskirib qoladi, zamon talabiga javob bera olmaydi, iste'moldan chiqadi. Buning natijasi o'laroq, adabiy jarayonga yangi janrlar, poetik shakllar kirib keladi. Janrlardagi bunday o'zgarishlar ma'lum ijtimoiy, siyosiy, psixologik jarayonlar asosida yoki jahon adabiyoti ta'sirida vujudga kelishi mumkin. Mana shunday jarayonlarda yangi badiiy shakllarni yaratish, mavjudlarini esa yana qayta tadqiq etish, ularga sayqal berish muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, badiiy shakllarning jozibadorligi asar mazmunini tushunarli tarzda ifoda etilishida muhim rol o'ynaydi. Shuning uchun she'rlarga o'z mazmuniga mos qofiya, ohang, vaznni to'g'ri tanlay olish kerak. Badiiy asar shakli tasvir etilayotgan mazmunning barcha tomonlarini to'liq qamrab olishi qiyinroq kechadi. Shakl, asosan, ijodkorning aytmoqchi bo'lgan aniq g'oyasini ifodalashdan iboratdir.

Adabiyotshunos Bahodir Sarimsoqov "tabiatdagi barcha narsalar (nabotot, hayvonot)dagi mazmun va shakl uzoq yillar mobaynidagi evolyusion rivojlanish natijasida erishilgan eng so'nggi nuqtadir. Chunki ularning mazmuni ham, ularga mutanosiblashgan shakl ham o'zgarmaydigan barqaror nisbatga erishgan". Darhaqiqat, tabiatdagi biror bir narsa inson xohish-irodasi bilan o'zgarishi mushkul. Ammo badiiy

asarning mazmuni va shaklidagi uyg'unlik ijtimoiy hodisalar hamda ijodkor dunyoqarashi, iste'dodi bilan bog'liq holda doimiy o'zgarib turadi. Yangi g'oyalar, mazmunlar o'ziga xos tarzda yangi shakllarda namoyon bo'laveradi. Zero, rus adabiyotshunosi Belinskiy ta'kidlaganidek, "har davrning o'z g'oyasi bo'lgani kabi o'z shakllari ham bo'ladi". Bunda shunday xulosa qilsa bo'ladiki, badiiy adabiyotda, xususan, she'riyatda ham mazmun va shakl munosabatlarining barcha zamonlar uchun, barcha ijodkorlar uchun o'zgarimas xususiyatlari yo'q. Shu tufayli ham har bir asarning mazmun va shakli turlicha tahlil va tadqiqatlarni talab etadi.

Adabiyotshunosligimizda yangi o'zbek adabiyotini Cho'lpon ijodi bilan bejizga bog'lashmaydi. Chunki Cho'lpon ijodi bilan o'zbek adabiyotida yangi davrni (mazmun va shaklda) boshlab berdi. Uning she'rlari o'zbek adabiyotida mavjud shaklni yaxshigina o'zgartirib yubordi. Chunki davr uchun xos bo'lgan g'oya va mavzular hamon aruz vaznida, asosan, g'azal janrida yozilayotgan edi. O'sha zamon ijtimoiy voqealigi, ijtimoiy mavzular g'azal janrida o'z ta'sirini bermay qo'ygandi (yuqorida ijtimoiy mavzularda bitilgan g'azallarda namunalar keltirib o'tganmiz). Aniqroq aytganda, g'azal janri ijtimoiy mavzularni o'z bag'riga singdira olmadi. Chunki g'azal janr tabiatidan olib qaraganda, asosan, oshiqona mavzular uchun xos poetik shakldir. Demak, yangi davr g'oyalari, mavzulari uchun ham yangi shakllar zarur edi. Bu vazifani Cho'lpon o'z ijodi, she'rlari bilan amalga oshirdi. Hatto Abdulhamod Cho'lpon ijodida xitoy ohanglarini ham topish mumkin.

JAN-ZI

*Sholi desang doirangda, Jan-Zi,
Boshhoqlari har yonda, Jan-Zi,
Boylar har kun yesa, Jan-Zi,
Kambag'allar hayronda, Jan-Zi.*

*Qamish baland o'sadi, Jan-Zi,
O'sib yo'lni to'sadi, Jan-Zi,
Hamma chiqqan general, Jan-Zi,
Kambag'alni kesadi, Jan-Zi [11],*

Ushbu she'rda shoir rus generallari obrazlari vositasida davr ijtimoiy muhitini qoralab tasvirlaydi.

Umuman, Cho'lpon ijodida xitoy ohanglarini va ushbu tilga xos so'zlarning ham uchrashi oldingi davr ijodkorlarida kuzatilmagan edi. "Yana oldim so'zimni" kitobida Cho'lponning ikki ("Galdir") va uch ("Kelinchak") qatordan iboratdan barmoq vaznida yozilgan she'rlarini ham ko'rishmiz mumkin. Demak, Cho'lpondan boshlab o'zbek adabiyotida shakl va mazmun tomondan tubdan yangilandi. Keyingi davr ijodkorlari uchun esa Cho'lpon she'riyati pillapoya vazifasini bajardi.

"Jasorat" so'zining tarjimoni, shoir Shavkat Rahmon ijodida ham shakl va mazmun uyg'unligini ko'rishimiz mumkin. Shoir she'rlaridagi asosiy mavzu xalq dardi va yurt kelajagi. Shoir ijodidagi she'rlarda turoqlarga amal qilmaslik kuzatilsa-da, qofiyalarni o'z o'rnida qo'llaydi. Shoirning "Gullayotgan tosh", "Hulvo", "Yurak qirralari", "Saylanma", "Abadiyat oralab" kabi to'plamlaridagi she'rlarida "sokin isyon"ni ko'rishimiz mumkin.

Shavkat Rahmon ba'zan so'zlarni zinapoya kabi tizib she'riy shakl yaratsa, ba'zan bir qatorda bir yoki ikki so'z bilan kifoyalanadi.

*Ko'p yig'lama, og'riydi boshing,
axir baxtli bo'lmog'imiz shart.
Yomon bo'lar agar ko'zyoshing
Tugab qolsa, kelgunicha Baxt.
Ko'zyoshingni sochma tunlarga,
asrab qo'ygin yaxshi kunlarga [10].*

To'rt qatordan iborat bo'lgan she'rning oxiriga shoir yana ikki misra qo'shib qo'yadi. She'rdagi lirik qahramon shoirning o'zi. U baxtli kunlarning kelishiga ishonch bildiradi. She'rning so'nggida ikka qatorning berilishi ham, hali uning davomi borligidan dalolat berib turadi. Shoirning yana shunday she'rlari borki, undan qofiya yoki vaznni topolmaysiz, ammo ohang mavjud. Masalan, uning "Munojot" nomli she'rida qofiya bo'lmasada, ohangdorlik ta'minlangan. Bundan tashqari, shoir ko'p she'rlarida och qofiyalardan foydalansa, ba'zan esa umuman qofiyasiz. Demak, shoir bor e'tiborini she'rdagi qofiyaga emas, undagi mazmunga qaratganini ham bilib olamiz. Shavkat Rahmon ispan adabiyoti bilan ham yaxshi tanish bo'lgan. U ispan shoiri Lorka she'rlarini ham ispan tilidan o'zbek tiliga tarjima qiladi. demak, shoir ispan adabiyotida shakl va mazmun bilan ham yaxshi tanishgan. Shoir she'rda asosiy e'tiborini shaklga ham, mazmunga ham qaratish lozimligini to'g'ri anglab yetadi. Umuman, Shavkat Rahmon she'rlaridagi mazmun va shakl uyg'unlik kasb etganki, mazkur she'rlar o'zbek adabiyotida bugun ham o'z o'quvchisiga va o'z o'rniga ega.

O'zbek she'riyatida yana bir o'ziga xos o'ringa ega ijodkor Abduvali Qutbiddin ijodida ham shakl va mazmun uyg'unligini ko'rishimiz mumkin. Shoirning "Nayson", "Xayol kechasi", "Bor" kabi she'riy kitoblaridagi bitiklarda shakl va mazmun dialektikasi o'z aksini topgan. Abduvali Qutbiddinning har bir she'ridan qofiya, vazn, ohang topish qiyin. Ammo she'rdagi mazmun o'z shakli bilan tug'ilgan. She'rdagi so'zlar har yoqqa sochilgan, uni o'qirmanning o'zi topib olishi kerak. Abduvali Qutbiddinning she'rlarini bir o'qiganingizda tushunmaysiz, uning yoziqlari o'ylantiradi, fikrlatadi, osongiza hazm bo'lmaydi. Shuningdek, uning she'rlaridagi shakl ham o'ylantirishga xizmat qiladi. Jumladan, shoirning "Ohang" nomli she'rida shunday misralar mavjud [1]:

*Xudoyim, boshimni qayga berkitay,
Qaysi daqiqangda qanday yirtilay,
Kimga nima beray, kimdan ne tilay,*

Ayyy...

*Rabotim jilg'asi baliqqa to'lmish,
Xirmonning barisi tariqqa to'lmish,
Endi soqov bo'lib, nay chalaman, nay,*

Ayyy...

Ushbu she'r to'rt banddan iborat bo'lib, har bandning naqorati "Ayyy..." undovi bilan takrorlanib keladi. She'rning asosiy misralari uch qatordan iborat bo'lishi va shaklning betakrorligi mazmun bilan uyg'unlashib ketgan. "Ayyy..." undovi ko'ngildagi

dardni, og'riqni ifodalab kelgan. She'rning mazmunidan ham anglashiladiki, ushbu she'r tasavvuf bilan zamonaviy ohanglar uyg'unlik kasb etgan. Lirik qahramon endi dardini aytmaydi, u soqov bo'lib faqat nay chaladi. Chunki nayning nolasida ham, asosan, g'am kuyga solinadi. Demak, lirik qahramon va nayning nolasini o'xshash. Biz bunday she'rlarni Abduvali Qutbiddin ijodida ko'plab uchramiz. Nasr va nazmning qorishiq holatlarda qo'llanishini "Dars", "Jo'raginam", "Xudoynazar" kabi she'rlarida kuzatish mumkin. Bundan tashqari, shoir ijodida mumtoz adabiy janrlarimizdan g'azallar ham mavjud. Jumladan, "Chaqirmishdir" radifli g'azalida ham zamonaviy ohang va orifona ruh vobasta holatda keladi.

Naylayin sahrodir ishq, qaqraganlar qoldimu, Mungragan chiltor tutib, abgorlar chaqirmishdir.

Shu bilan birga, shoir ijodida folklor belgilari ham mavjudki, mazkur holatlar shoir ijodini yanada rang-barangligini bildiradi.

XULOSA

Xulosa qiladigan bo'lsak, istiqlol davri o'zbek she'riyatida shakl va mazmun uyg'unligini Faxriyor, Nodira Afoqova, Aziz Said va yosh ijodkorlar ijodida kuzatishimiz mumkin. Umuman, mazmun va shaklni adabiyotda bir-biridan ayro tasavvur qilib bo'lmaydi. Biri doimo birini to'ldirib keladi. Shoir aytmoqchi bo'lgan fikrni ma'lum shaklda beradi, o'sha shakl o'qirmanni qiziqтира oladi va aytilmoqchi bo'lgan fikrni tushunarli bo'lishini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Абдували Қутбиддин. Сен ва сен учун. –Т.: Адабиёт ва санъат, 1996. –Б. 354.
2. Alisher Navoiy. Xamsa. "Hayrat ul-abror". –Toshkent: Adabiyot va san'at, 1989. –B.543.
3. Aristotel.Poetika. –Toshkent: Adabiyot va san'at, 1980. –B. 190.
4. Avaz O'tar. Saylanma.-T.:Adabiyot va san'at,1984.-B. 216.
5. Bahodir Sarimsoqov. Badiiylik asoslari va mezonlari. –T.: Sharq, 2004. – B. 288.
6. Ibrat.Siddiqiy-Azjiy.So'fizoda. Tanlangan asarlar. –T.,1999.-B.255.
7. Furqat. Tanlangan asarlar. –T.: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti. 1975. –295 b.
8. Muqimiy. Saylanma, T.: Ma'naviyat, 2009.-B .276.
9. Rahmonova Sh. XX asr ikkinchi yarmi ўзбек шеъриятида арузнинг поэтик шакл ва мазмун такомиллидаги ўрни. Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. –Т.: 2020. –В. 129.
10. Shavkat Rahmon. Saylanma. –Т.: Sharq, 1997. –В. 328.
11. Чўлпон. Яна олдим созимни. –Т.: Adabiyot va san'at, 1991. –В. 533.